

УДК 371.004

Бурау Олена Федорівна

заступник керівника з виховної роботи
спеціалізована школа Печерської районної адміністрації № 181 ім. Івана Кудрі, м. Київ, Україна
iburau1488@mail.ru

Смирнова Марія Олександрівна

директор школи
спеціалізована школа Печерської районної адміністрації № 181 ім. Івана Кудрі, м. Київ, Україна
svv.p@yandex.ua

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті розглядаються підходи до формування громадянської компетентності учнів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Описано позитивний досвід школи використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховній роботі для впровадження громадянської освіти у загальноосвітній навчальний заклад. Зазначаються перспективи використання навчально-виховних проектів із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій для формування і розвитку громадянської компетентності учнів. Наведені приклади навчально-виховних проектів, які проводяться у спеціалізованій школі № 181 ім. Івана Кудрі і є результативними у розвитку громадянської компетентності учнів.

Ключові слова: громадянська освіта; громадянська компетентність учнів; інформаційно-комунікаційні технології.

1. ВСТУП

Сучасна освіта переживає суттєві зміни, які пов'язані з організаційно-управлінською, правовою, економічною модернізаціями, визначенням нових цілей відповідно до вимог інформаційного суспільства. Посилюється значення виховного потенціалу освітнього процесу, ролі громадянської освіти, розвитку демократичних засад у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу й організації соціальної практики учнів. Соціальне замовлення вимагає від системи освіти здійснення підготовки активної, конкурентоспроможної особистості, компетентної у розв'язанні життєвих, професійних проблем, готової до виконання громадянських обов'язків, відповідальної за власне благополуччя і розвиток своєї країни. З огляду на це, важливим стає формування громадянської компетентності учнів протягом навчання у загальноосвітньому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування громадянської компетентності учнів присвячені роботи вітчизняних дослідників Іванюк І. В., Овчарук О. В., Рябова С. Г., Тараненко І. Г., Сухомлинської О. В., Чорної К. І. та ін. Серед зарубіжних науковців виділимо Прасанса Дж. (*J. Prasanth K.*) [1], який у своїй книжці «Методи викладання громадянства» (*Methods Of Teaching Civics*) відстоює міжпредметний підхід до впровадження громадянської освіти у загальну освіту, Голлоба Р., Хаддлестона Т., Крапфа П., Роу Д., Таелмана В. [2], які аналізують загальний інтегральний підхід до освіти для демократичного громадянства і виділяють три дидактичних підходи до неї: навчання «про демократію та права людини», навчання «через демократію та права людини», навчання «для демократії та прав людини».

Суттєвого значення у процесі формування громадянської компетентності учнів набувають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) як сучасні інструменти, що значно розширюють можливості взаємодії учасників навчально-виховного процесу [3].

З огляду на це, **метою** статті є висвітлення позитивного досвіду формування громадянської компетентності учнів засобами ІКТ.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Важливим є бути обізнаним з основними поняттями в галузі громадянської освіти. Ключовими поняттями є:

- громадянська освіта — навчання, спрямоване на формування знань про права й обов'язки людини і пов'язане з формуванням соціально-політичної компетентності особистості в суспільній сфері, яка передбачає, перш за все, політичну, правову й економічну освіченість і здатність керуватися відповідними знаннями в умовах кардинальної перебудови суспільства [4];
- громадянська компетентність — це одна з ключових компетентностей особистості, яка охоплює її здатність до політичного аналізу і судження, здатність і навички пошуку й усвідомлення інформації, використання медіа-засобів і комунікації для участі в публічних дискусіях і процесах прийняття рішень, здатність демократичного прийняття рішень і дії [2].

Громадянська освіта має бути спрямована на формування в учнів громадянської свідомості, яка допомагає краще орієнтуватися у складних процесах суспільного життя, виборі життєвих цінностей, позицій та ін., що допоможе їм адаптуватися до швидкого розвитку сучасного інформаційного суспільства, що відображено у Державних стандартах освіти і навчальних програмах початкових і старших класів.

Одним із головних завдань сучасної освіти в Україні, на думку Пометун О. І., є створення умов для формування особистості, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих і суспільних інтересів [6, 1]. Вітчизняні дослідники Іванюк І. В., Овчарук О. В., Терещенко А. Б. відзначають, що посилення інтересу до громадянської освіти в Україні тісно пов'язане із суспільними процесами: зміни на геополітичній мапі світу; відродження демократій; встановлення нових, демократичних урядів і політик; зміни у суспільній свідомості; виокремлення загальнолюдських демократичних цінностей; реформи у суспільному, економічному, політичному житті; реформи в освітніх системах та ін. [5]

Особливе значення у розвитку громадянської компетентності учнів надається виховному процесу, який відбувається завдяки різним виховним заходам, як, наприклад, позакласні виховні години, навчальні проекти та ін.

Важливим для вчителя є володіння необхідним дидактичним інструментарієм для впровадження громадянської освіти в школі. Саме тому слід звернути увагу на форми і методи розвитку громадянської компетентності, які є найефективнішими в навчально-виховному процесі школи.

Вважаємо, що доречним є метод навчальних проектів і низка інтерактивних форм роботи з учнями. Учені Полат Е. С., Бухаркіна М. Ю., Моїсеєва М. В., Петров А. Е., відповідно до виду діяльності, розрізняють такі типи навчальних проектів: дослідницькі, практично-орієнтовані, інформаційно-пошукові, рольово-ігрові, творчі, навчально-пізнавальні, соціальні. При цьому Полат Е. С. відмічає, що з огляду на мету формування активної громадянської позиції учнівської молоді доцільно застосовувати соціальні проекти, які дають змогу учням набути певного соціального досвіду, громадянської активності, удосконалити навички соціальної взаємодії [8]. Соціальні

проекти визначаються вченим як сукупність навчальних і практичних дій учнів, спрямованих на розв'язання конкретної соціальної проблеми громади. Це одна з форм навчання, що відповідає громадянській активності й передбачає соціалізацію молоді. Тому, найефективнішими щодо формування громадянської компетентності учнів різного віку ми вважаємо соціальні проекти з використанням ІКТ. Саме у ході таких заходів, здійснюється навчання через дію [2], яке реалізується завдяки активному навчанню, роботі в команді, інтерактивним методам та ін., що значно покращують сприйняття учнями матеріалу у галузі громадянської освіти.

Слід зауважити, що крім зазначених навчальних предметів, важливу роль у впровадженні громадянської освіти у навчально-виховний процес відіграє міжпредметний підхід [7], що значно розширює можливості формування громадянської компетентності і підвищення її рівня в учнів.

Міжпредметний підхід — це сукупність всіх педагогічних прийомів і методів, які об'єднуються контекстуальним підходом до викладання будь-яких предметів незалежно від їх змісту [1]. Теми громадянської освіти найчастіше включаються в предмети гуманітарного циклу, наприклад, на уроках мови учням пропонуються творчі роботи за диктантами на теми, які стосуються питань громадянства («Культура мовлення», «Спілкування», «Бути щасливим», «Учитель і учень», «Слово» та ін.), на уроках з літератури відбуваються дискусії за художніми творами, які стосуються проблем суспільства й особистості, на уроках історії викладання будь-якої теми серед основних завдань має розвиток громадянської компетентності та ін. На уроках математики громадянська освіта може впроваджуватися у процесі розв'язання учнями задач з економічним змістом, під час яких учитель формує вміння оперувати економічними категоріями: норма часу, норма виробітку, продуктивність праці, собівартість продукції, рентабельність, прибуток, якість продукції та ін.; учить оцінювати економічну ефективність технологічних процесів, аналізувати результати впровадження нових технологій та ін.

Наразі слід зазначити, що у межах цього підходу впровадження громадянської освіти може відбуватися на таких рівнях:

- рівень загального теоретичного уявлення, на якому зміст освіти фіксується у формі узагальненого системного уявлення, структури і соціальних функцій, отриманого учнями соціального досвіду за допомогою професійної майстерності вчителів і в межах спілкування у соціальних мережах Інтернет;
- рівень навчального предмету, на якому впроваджуються певні складові частини змісту громадянської освіти, які мають специфічні функції у загальній освіті, особливості яких визначаються конкретно для кожного навчального предмета, які в той же час відповідають загальнотеоретичним поданням про склад і структуру змісту громадянської освіти;
- рівень навчального матеріалу, на якому конкретний матеріал, що входить до змісту громадянської освіти і підлягає засвоєнню учнями, фіксований у навчальних програмах і втілений у підручниках, навчальних і дидактичних посібниках, входить до певного курсу навчання та ін.;
- рівень неформальної освіти, на якому відбувається адаптація необхідних знань, отриманих в ході життя і діяльності.

Зазначені чотири рівні є основними складовими системи впровадження громадянської освіти у школі.

У спеціалізованій школі Печерської районної адміністрації № 181 імені Івана Кудрі м. Києва впровадження громадянської освіти на початковій ланці здійснюється через інтегрований курс «Я і Україна», у старших класах через такі предмети як, наприклад, «Правознавство», «Етика», «Основи здоров'я».

Соціальні проекти у галузі громадянської освіти, які здійснюються у школі («Молодь за здоровий спосіб життя», «Економічне диво в Україні (можливо чи ні?)», «Школа-родина», «Дорогою до школи», «Здорове харчування — здорова нація», «Життя без наркотиків», «50-річчя школи» та ін.), мають міжпредметний характер і проводяться з використанням ІКТ.

Робота вчителя й учнів у межах цих проектів відбувається відповідно до таких етапів [7]:

- проведення уроку-вступу, на якому пояснюється мета, завдання проекту, пропонуються засоби для демонстрації результатів;
- формування груп для роботи над підтемами проекту;
- підготовка учнів до роботи над проектом: обмірковування, обговорення етапів дослідження, «мозковий штурм»;
- визначення терміну щодо представлення проміжних результатів дослідження;
- робота над дослідженням: робота в бібліотеках, зустріч з фахівцями, вивчення друкованої й електронної літератури, зокрема матеріалів, що розміщені у мережі Інтернет;
- складання анкет за темою дослідження і здійснення експертного опитування учнів, фахівців, учителів, батьків та ін.;
- написання есе, статей, створення презентацій, фільмів, щоденників проведення досліджень у межах проектів та ін.;
- планування і створення учнівських Веб-сайтів; випуск публікацій, бюлетенів, брошур та ін.;
- демонстрація учнівських робіт;
- проведення уроку-підсумку і круглих столів.

Серед проектів, що проводились у школі і які можна назвати ефективними, слід виділити: «Дорогою до школи», «Здорове харчування — здорова нація», «Життя без наркотиків», «50-річчя школи».

Проект «Дорогою до школи» відбувався протягом року. Метою проекту було формування життєвих цінностей, позицій щодо здорового способу життя і безпеки життєдіяльності. Учням було запропоновано зняти фільм, що покаже ті перешкоди, які можуть їм зустрітися дорогою до школи і як їх можна уникнути. Продукцією проекту стали фільми; презентації, виконанні у Power Point; публікації, зроблені за допомогою Publisher та ін. Учні проводили семінари для батьків за даною темою, що посприяло їх зближенню й порозумінню. Цікавою розробкою учнів стала вистава-казка на новий лад «Буратіно», у змісті якої було розкрито значення правильної поведінки особистості, сучасної школи у житті людини й ролі ІКТ у навчальному процесі.

Проект «Здорове харчування — здорова нація» проводиться в рамках ініціативи «Здоров'я дитини — здорове харчування» [8] і підтримується ІТЗН НАПН України, Благодійною організацією «Центр споживчих ініціатив», ПАТ «Бель Шостка Україна». Проект має на меті популяризацію здорового способу життя учнів, раціонального харчування та опікується питаннями впровадження до змісту освіти знань про здорове харчування, сприяння формуванню споживчої культури в учнів, батьків та педагогічної громадськості. У проекті задіяні всі учні школи, вчителі та батьки. Для реалізації й упровадження навчальних продуктів проекту, які створюють учні для семінарів з теми даного проекту, були використані сервіси Веб 2.0, а саме: блог (наприклад, blogspot.com) для ведення щоденника проекту, фото- і відеосервіси (наприклад, youtube.com, flickr.com) для розповсюдження відеозаписів і фотографій, вікі (наприклад, wikipedia.com) для створення колективної роботи учнів, презентації (наприклад, slideshare.net) для конвертації Power Point у формат Flash і подальшого

зберігання цієї презентації у мережі Інтернет для оприлюднення результатів проекту та ін. ІКТ, які обирають учні.

Проект «Життя без наркотиків», метою якого є формування відповідальної громадянської поведінки, проводиться учнями старших класів. Результатом цього проекту є фільми і презентації для семінарів з різними категоріями учасників. Для учнів початкових класів старшокласниками демонструються театральні вистави-казки за темою дослідження, для учнів середніх класів — фільми і презентації про жорстоку реальність щодо життя тих, хто споживає наркотики і зловживає спиртним і палінням.

Цілями проекту «50-річчя школи» було, крім підготовки до даного свята, згуртувати громаду школи, батьків та вчителів, школи, сформувати в учнів організаторські навички і творче мислення. Спільна програма, що розроблялась вчителями й учнями передбачала створення медіа-презентації багатолітньої історії школи у вигляді фільму, який зняли учні та представили для громадськості. Результати проекту були представлені фільмами «Історія школи» і «Сучасна школа», сценарієм свята на день 50-річчя школи і спеціальним випуском календаря на 2014 рік із фотографіями вчителів і учнів школи. Зазначені розробки здійснювалися завдяки використанню ІКТ.

Особливого значення у формуванні громадянської компетентності учнів набувають міжнародні проекти, які проводяться у мережі Інтернет. Учні школи в межах програми iEARN (International Education and Resource Network) взяли участь у проекті «Національне мистецтво» (Public Art), який є щорічним і відбувається на сайті за електронною адресою <https://sites.google.com/a/iearn.cat/publicart/home>. Проект має такі основні завдання: сприяти знанням робіт мистецтва різних країн і зміцнювати повагу до культурних цінностей, сприяти практиці використання ІКТ, зокрема Веб-технологій, спільної роботи і заохочення співробітництва між учнями через мистецтво. Цей проект орієнтований в основному на три галузі навчання: мистецтво, суспільні науки й англійська мова. Участь у програмі посприяла формуванню в учнів громадянський цінностей, поваги до витворів вітчизняного мистецтва і мистецтва інших країн, розвитку комунікаційних здібностей, умінням грамотно вести спілкування з учасниками проекту за допомогою ІКТ (у чаті, проведеному на сайті проекту).

Важливо підкреслити, що в межах вищеописаних проектів підвищується відповідальність учнів за особисте життя і життя оточуючих, формується позиція щодо процесів суспільного розвитку, оновлюються знання учнів і вчителів з використання ІКТ, підвищується рівень навчально-дослідницької діяльності учасників навчально-виховного процесу, формуються критичне мислення учнів, здатність висловлювати власні точки зору і поважати точки зору інших, навички ефективного спілкування, які дають змогу вести дискусію й уникати конфліктних ситуацій, уміння творчо працювати і розв'язувати різні проблеми, особисті бачення у взаємозалежності з іншими та ін.

Крім соціальних проектів, важливим для формування і розвитку громадянської компетентності учнів є сприяння розвитку самоврядування школи. Адже учнівське самоврядування — це форма організації життєдіяльності колективу учнів, яка забезпечує розвиток їх самостійності у прийнятті й реалізації рішень для досягнення суспільно значущих цілей [9]. Метою учнівського самоврядування є виховання успішної, конкурентоспроможної особистості, формування в неї демократичної культури і відповідальності.

Завдяки секторам (формам роботи), що є компонентами структури самоврядування школи, а саме, учнівському, культурно-масовому, трудовому, патріотичному, кожен учень може проявити себе як лідер у певній сфері діяльності, що є суттєвим у формуванні громадянської позиції особистості. Важливу роль наразі відіграють соціальні мережі і спільноти, у яких відбувається дистанційне спілкування

учнів зазначених секторів, наприклад, ВКонтакті, Facebook та ін. Завдяки цим спільнотам учні знаходяться у постійному контакті з цільовою аудиторією; отримують високий рівень зворотного зв'язку, комунікації з громадськістю, високий ступінь звітності секторів, яка здійснюється за допомогою фото- і відеоматеріалів відповідно до здійснюваних ними видів діяльності.

Значну роль у громадянському вихованні учнів відіграє позакласна виховна робота. Громадянські якості формуються в процесі безпосередньої участі дітей у виховних заходах, які відбуваються у різних формах: це бесіди, диспути, зустрічі, тематичні конференції, участь у пошуково-дослідницькій роботі, екскурсії та інше.

Так, у 5–8 класах є обов'язковими виховні години, теми яких:

- 5 клас: «Хто і коли жив в Україні», «Ми — творці власного життя», «Україна пам'ятає», «В ім'я твого і мого життя» (сторінками історії), «Ніхто не забутий, ніщо не забуте», «Державний гімн України», «Що я знаю про Україну?», «Закони життя нашого класу», «Немає прав без обов'язків», «Конвенція ООН та Конституція України про права дітей», «Про символіку України», «Герої завжди поміж нас»;
- 6 клас: «Я — моя родина — Україна», «Україна — полікультурна держава», «Демократичні принципи та цінності», «Згадаймо всіх поіменно», «Моя земля — земля моїх предків», «Державна символіка», «І синє небо, і жовте колосся», «Люби і знай свій рідний край», «Традиції мого народу», «Мова рідна — слово рідне!»;
- 7 клас: «Любове моя — Україно!», «Українці в світі», «Наші земляки», «Україна від козацьких часів до сьогодення», «Найвідоміші винаходи українців», «Мій рідний край», «Історія рідного краю», «Народознавчий конкурс ерудитів», «Життя та побут українців», «Українська вдача»;
- 8 клас: «Країна, в якій я живу», «Моя Україна, демократична і вільна, я з нею пов'язую долю свою», «Трагедії українського народу», «Я — громадянин і патріот держави», «Збережемо наш скарб - рідну мову», «Джерела духовності мого краю», «Видатні люди мого краю», «Допоможемо ветеранам», «Козацькі сурми», «Українці за кордоном. Що таке діаспора?», «Україна — суверенна і незалежна держава», «День Соборності України», «6 грудня — День збройних сил України», «Є пам'ять, якій не буде кінця».

У 9–11 класах відбуваються семінари, круглі столи відповідно з таких тем:

- 9 клас: «Громадянське суспільство — гарантія дотримання прав людини», «Гуманістична мораль у громадянському суспільстві», «Державні символи України», «Дебати: право на приватне життя», «Україна — європейська держава», «Видатні вчені України», «Культура політичної дискусії», «Твоя правова культура», «Що ми можемо зробити для того, щоб шкільне життя було яскравим і незабутнім»;
- 10 клас: «Я — українець!», «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Україну!», «Патріотизм — нагальна потреба України й кожного українця», «Псевдопатріотизм і його прояви», «У нашій рідній Україні — ми всі український народ», «Ми різні, але ми єдині», «Демократія як загальнолюдська цінність», «Толерантність — моральний імператив сьогодення», «Права і свободи громадян — пріоритетні цінності демократії», «Свобода та особиста недоторканість громадян», «Основи правосвідомості особистості», «Славетні постаті України», «Конституційні основи держави», «Від формування правомірної поведінки до правової культури громадянина України», «Презентуємо учнівське самоврядування», «Взаємодія та співпраця з громадськими дитячими об'єднаннями та молодіжними організаціями»,

- «Насильство та як його уникнути», «Сучасне рабство. Торгівля людьми», «Захист Вітчизни — обов'язок громадянина», «Сучасні гендерні стереотипи»;
- 11 клас: «Особисті потреби та вимоги суспільства», «Про самоактуалізацію та самовизначеність особистості», «Я і соціум», «Видатні особистості рідного краю», «Презентуємо нашу школу», «Учнівське самоврядування в школі», «Герої для нас як приклад...», «Сучасний політик — який він?», «Якби я був політиком...», «Видатні постаті України», «Україна і Європа», «Ми — громадяни України», «Без правової культури немає правової держави», «Соборність і злагода — умови процвітання України», «Торгівля людьми — грубе порушення прав громадянина», «Особиста відповідальність — пріоритетна риса громадянина», «Я і соціум: проблеми самореалізації», «Україно! Ти — моя молитва!», «Гуманістична мораль і моральність — основа етики громадянськості», «Правосвідомість громадянина», «Горде ім'я — українець!», «Що означає бути патріотом?», «Лідер ХХІ сторіччя: соціально психологічний портрет», «Гендерна рівність: правове забезпечення і реальність», «Моральні принципи досягнення успіху», «Видатні випускники нашої школи», «Презентуємо себе», «Ми — різні, ми — рівні», «Культура міжетнічних відносин у полікультурному просторі», «Глобалізація: загроза або нова реальність?», «Інтеграція України в сучасному світі», «Порушення прав людини: експлуатація та торгівля».

Важливу роль у розвитку громадянської компетентності учнів відіграє організація у школі музеїв. У спеціалізованій школі № 181 існує музей Івана Кудрі, що є центром громадянського виховання учнів. Тут зібрано багато матеріалів щодо участі населення України у Великій вітчизняній війні, які використовуються під час проведення виховних заходів у класах.

Важливими інструментами для організації ефективної роботи за вищезазначеними виховними заходами є ІКТ, та слід зауважити, що для їх використання вчителі мають інформувати учнів про такі основні правила щодо використання ІКТ і матеріалів, які пропонуються в мережі Інтернет:

- використовувати одну з найбільш популярних пошукових мереж Інтернет (наприклад, Google, Yandex, Rambler та ін.);
- обирати ресурси із сайтів МОН України, «Освіта», електронних наукових бібліотек, громадських організацій та ін. за рекомендацією вчителя;
- критично підходити до матеріалів, які пропонуються у мережі Інтернет, дотримуватись власної громадянської позиції;
- дотримуватись правил безпечної поведінки в мережі Інтернет;
- обирати доцільні ІКТ для презентації матеріалів досліджень у межах навчальних проектів;
- дотримуватись правил представлення матеріалів у презентації.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Інформаційно-комунікаційні технології є значною підтримкою проектів і програм, які здійснюються у школі, і які спрямовані на формування громадянських компетентностей учнів, створення демократичного середовищі закладу. Слід виокремити основні блоки, які узагальнюють досвід діяльності нашого закладу під час упровадження громадянської освіти і формування громадянських компетентностей засобами ІКТ.

1. Розвиток громадянської компетентності учнів відбувається такими шляхами :
 - викладання громадянської освіти як окремого навчального предмету / курсу;

- використання міжпредметного підходу до реалізації громадянської освіти;
 - здійснення громадянського виховання в позакласній і позашкільній роботі;
 - упровадження і розвиток самоврядування учнів на демократичних засадах;
 - використання сучасних ІКТ як основних інструментів навчально-виховного процесу для розвитку громадянської компетентності учнів.
2. Важливим у досягненні мети формування громадянської компетентності учнів є роль методу навчальних проєктів, який сприяє:
- розвитку дослідницьких навичок в учнів;
 - формуванню в учнів комунікаційних навичок через спілкування з учителями, адміністрацією школи, органами місцевого самоврядування, керівниками архівів та ін.;
 - формуванню в учнів творчого мислення і навичок роботи з різними джерелами відомостей і даних, зокрема електронними;
 - формуванню практичних навичок розв'язувати проблеми учнів і громади у цілому;
 - мотивації готовності молоді до участі у розв'язанні проблем громади й суспільства загалом;
 - формування здібностей до самоосвіти і самореалізації.
3. Суттєвого значення набуває впровадження ІКТ у навчально-виховний процес, що спрямований на формування громадянської компетентності учнів, оскільки це формує індивідуальний досвід успішної діяльності учня, сприяє пізнавальній активності, ініціативі, раціональному використанню часу у здійсненні навчально-виховних заходів, дає змогу особистості, яка звикла самотійно вчитися, не губитися в новій пізнавальній і життєвій ситуації, не зупинятися, якщо немає готових рішень, а діяти самотійно й розв'язувати завдання будь-якої складності.
4. Важливим для впровадження громадянської освіти у систему загальної освіти і розвитку громадянської компетентності учнів є:
- створення ресурсів (друкованих і електронних) для інформування вчителів і учнів щодо проблем громадянства і їх розв'язання;
 - залучення вчителів і учнів до участі в соціальних проєктах, зокрема тих, що пропонуються у мережі Інтернет;
 - використання ІКТ для презентації й упровадження матеріалів щодо розвитку громадянської компетентності учнів;
 - створення й упровадження навчальних програм, спеціальних курсів, навчальних проєктів та ін. для їх використання у післядипломній педагогічній освіті вчителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Prasanth J. K. *Methods Of Teaching Civics* / J. K. Prasanth // Discovery Publishing House. — 2004. — 280 p.
2. Овчарук О. В. Характеристики освіти для демократичного громадянства: європейський контекст / О. В. Овчарук // Пост методика. — 2013 (3) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/1103/?refresh>.
3. Биков В. Ю. Інноваційні інструменти та перспективні напрями інформатизації освіти / В. Ю. Биков // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: третя між нар. наук.-практ. конф.: [в 2 ч.]. Ч 1. // Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. — 2012. — 1 (2Ч). — С. 14–26.
4. Шкільний курс “Громадянська освіта: основи демократії” та методика його навчання : підручник для студентів / [Т. В. Бакка, Т. В. Ладиченко, Л. В. Марголіна та ін.]. — Х. : Вид. група “Основа”, 2009. — 254 с.

5. Терещенко А. Б. Сучасний стан громадянської освіти в Україні та європейських країнах: аналітичний звіт [Електронний ресурс] / Терещенко А. Б., Овчарук О. В., Іванюк І. В. — К., 2013. — 72 с. — Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/844/1/civic_education.pdf.
6. Пометун О. Формування громадянської компетентності старшокласників засобами різних предметів [Електронний ресурс] / О. Пометун. — Режим доступу : http://www.civiced.org.ua/.../OP_article_UKR.doc.
7. Іванюк І. В. Виклики та проблеми впровадження громадянської освіти у навчально-виховний процес школи / Постметодика. — 2012. — 6 (109). — С. 49–56.
8. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учебное пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / [Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров; под ред. Е. С. Полат]. — М. : Издательский центр «Академия», 1999. — 224 с.
9. Смирнова М. О. Організація роботи за методом навчального проекту загальноосвітнього навчального закладу / М. О. Смирнова, Н. В. Сороко // Практика управління закладом освіти. — 2007. — № 3(9). — С. 85–88.
10. Здоров'я дитини — здорове харчування : навч.-метод. посіб. для вчителя навч. курсу за вибором для 3–4 кл. [Довгань А. І., Овчарук О. В., Пужайчерда Л. М. ; за заг. ред. Овчарук О. В.]. — К. : Друкарня ТОВ «Вольф», 2010. — 44 с.
11. Набока Б. С. Розвиток ідей про учнівське самоврядування у вітчизняній педагогічній теорії та практиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Б.С. Набока ; Центральный ін-т післядипломної педагогічної освіти АПН України. — К., 2001. — 20 с.

Матеріал надійшов до редакції 10.12.2013 р.

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ СРЕДСТВАМИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Бурау Елена Федоровна

заместитель директора по воспитательной работе
специализированная школа Печерской районной администрации № 181 им. Ивана Кудри, г. Киев,
Украина
iburau1488@mail.ru

Смирнова Мария Александровна

директор школы
специализированная школа Печерской районной администрации № 181 им. Ивана Кудри, г. Киев,
Украина
suv.p@yandex.ua

Аннотация. В статье рассматриваются подходы к формированию гражданской компетентности учащихся с помощью информационно-коммуникационных технологий. Описан положительный опыт школы использования информационно-коммуникационных технологий в учебно-воспитательной работе для внедрения гражданского образования в общеобразовательном учебном заведении. Указываются перспективы использования учебно-воспитательных проектов с применением информационно-коммуникационных технологий для формирования и развития гражданской компетентности учащихся. Приведены примеры учебно-воспитательных проектов, которые проводятся в специализированной школе № 181 им. Ивана Кудри и являются результативными в развитии гражданской компетентности учащихся.

Ключевые слова: гражданское образование; гражданская компетентность учащихся; информационно-коммуникационные технологии.

DEVELOPMENT OF PUPILS' CIVIC COMPETENCIES THROUGH ICT

Olena F. Burau

Deputy Head of the educational work
specialized school of Pechersk district administration № 181 named after Ivan Kudria, Kyiv, Ukraine
iburau1488@mail.ru

Mariia O. Smyrnova

Head master of the special school
specialized school of Pechersk district administration № 181 named after Ivan Kudria, Kyiv, Ukraine
suv.p@yandex.ua

Abstract. The article discusses approaches to the development of civic competencies of pupils using ICT. There is described the positive experience of school of ICT use in educational work for the implementation of civic education in secondary schools. Indicated the prospects of educational projects with the use of ICT for the formation and development of civic competence of pupils. The examples of educational projects that are carried out in a specialized school № 181 named after Ivan Kudrya which are effective in the development of civic competence of students are presented.

Keywords: civic education; civic competences of pupils; information and communication technology.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Prasanth J. K. *Methods Of Teaching Civics*/ J. K. Prasanth // Discovery Publishing House. — 2004. — 280 p. (in English)
2. Ovcharuk O. V. Characteristics of the education for democratic citizenship: a European dimation [online] / O. V. Ovcharuk / *Postmetodyka*, 2013 (3). — Available from : <http://lib.iitta.gov.ua/1103/?refresh> (in Ukrainian).
3. Bykov V. Yu. Innovation tools and promising areas of information education / V. Yu. Bykov / *ICT in modern education: experience, problems and prospects: third among the people. Scientific-practical. conf.:* [in 2ch]. M 1. // Lviv State University of Life Safety. — 2012. — 1 (2ch). — P. 14–26. (in Ukrainian).
4. School Course «Civic education: foundations of democracy» and its teaching method: manual for students / T. V. Bakka, T. Ladychenko, L. Margolin et al. — H. : Type. group «Base», 2009. — 254 p. (in Ukrainian).
5. Tereshchenko A. B., Ovcharuk O. V., Ivaniuk I. V. Contemporary state of civic education in Ukraine and European countries: analytical report [online]. — Kyiv, 2013. — 72 p. — Available from : http://lib.iitta.gov.ua/844/1/civic_education.pdf. (in Ukrainian)
6. Pometun A. I. Formation of senior pupils civic competence by different subjects [electronic resource] / A. I. Pometun. — Available from : http://www.civiced.org.ua/.../OP_article_UKR.doc. (in Ukrainian).
7. Ivaniuk I. V. Challenges and problems of introduction citizenship education in the learning and educational process of school / *Postmetodyka*. — 2012. — 6 (109), p. 49-56. (in Ukrainian).
8. Polat E. S. *New Teaching and Information Technology in Education system* // Textbook for students. ped. colleges / E. Polat, M. Buharkyna, M. Moiseev, A. Petrov, ed. E. Polat. — Moscow : «Academy», 1999. — 224 p. (in Russian)
9. Smyrnova M. O. Organization of work for the educational project method of educational institution / M. O. Smyrnova, N. V. Soroko // *Practices management of education institution*. — 2007. — № 3 (9) — P. 85–88. (in Ukrainian).
10. Child health — Healthy food: Teach method. guidances. Teacher Training. Elective courses for 3–4 cells. [Dovgan A. I., Ovcharuk O. V., Puzhaychereda L. By eds. Ovcharuk O.V.]. — K. : Printing of «Wolf», 2010. — 44 p. (in Ukrainian).
11. Naboka B. S. *The Development of Selfgovernment Ideas in Homeland Pedagogical Theory and Practice* : Manuscript of thesis for the degree of Pedagogical Sciences Candidate, on speciality 13.00.01. — General Pedagogics and History of Pedagogics. — Central Institute of Post-Graduate Pedagogical Education of the Ukrainian Academy of Pedagogical Sciences. — Kyiv, 2000. — 20 p. (in Ukrainian).